

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. дин Людмил Йорданов Спасов, ПУ „Паисий Хилендарски”

на дисертационния труд на доц. д-р *Николай Кочанков* на тема:

„България и Словакия (1938–1944 г.): Политика и дипломация в Европейския Югоизток (Документално изследване)”, представен за присъждане на научната степен „доктор на историческите науки” в научната област 2.Хуманитарни науки; професионално направление 2.2 История и Археология

Изучаването на отношенията на двете сателитни на Германия държави България и Словакия, в тясна взаимовръзка с развиващата се в навечерието и по време на Втората световна война военнополитическа обстановка в Европейския Югоизток, е сложна и научно значима задача. В началото на труда авторът правилно изяснява смисъла на термина Европейски Югоизток. Изтъква се, че с него се обозначава общото стопанско и политическо пространство, което Третият райх създава и че Европейският Югоизток не се препокрива с Балканите географски и културно-исторически.

Изследователската амбиция на Кочанков не е да опише номинално отношенията между България и Словакия през погледа на тяхната дипломация. В дисертацията са засегнати широк кръг проблеми, отнасящи се до Унгария, Румъния, Турция, Хърватия, Подкарпатска Украйна, до политиката на Германия, Италия и държавите от Антихитлеристката коалиция. За постигане на целите, които си е поставил, Кочанков използва впечатляващ по обем и разнообразие изворов материал – дипломатическа кореспонденция, съхранявана в наши и чужди архиви, периодичен печат, документални сборници, спомени, дневници и изследвания на български, английски, немски, руски, словашки и сърбохърватски език.

Уводът, посветен на България, Чехословакия и Версайската система, е сполучливо въведение към темата. Авторът изнася интересна информация за създадената след Първата световна война Чехословакия. Посочва се, че от 14 млн. чехите са 7 млн., судетските немци 3,2 млн., словаците над 2 млн., унгарците 1,3 млн., малоукраинците 0,5 млн., и че от 4098 км дължина на чехословашката граница, след Аншлуса на Австрия 2097 км са с Германия, 968 км с Полша, 832 км с Унгария и едва 201 км с Румъния. С приведените данни нагледно е показано, че в навечерието на Мюнхенската конференция 1938 г. 95 % от границата на Чехословакия е със съседни, които имат териториално претенции към нея.

В глава първа „Самоопределението“ на народите като аргумент за „реорганизацията“ на Средна Европа (септември 1938 – март 1939 г.)“ развитието на събитията от Мюнхен до създаването на словашката република са разгледани в контекста на българските „външнополитически тежнениа, традиционно определяни като ревизионистични“. Изтъква се, че разрушаването на Версайската система от една страна подхранва надеждите на българската дипломация за ревизия, но от друга я изпълва с песимизъм, защото както в Париж през 1919 г., така и в Мюнхен през 1938 г. малките държави са жертва на голямата игра на великите сили.

Задълбочено е коментирана идеята за превръщането на Подкарпатска Украйна в Средноевропейски „Пиомонт“ и създаването на независима държава, включваща около 25 млн. украинци от Съветския съюз, 7 млн. от Полша и 0,5 млн. от Чехословакия (с. 54–55). Подчертава се, че това е един антисъветски и антиполски проект. В тази част на труда е добре обоснована тезата, че принципът на самоопределение, в името на който започва прекрояването на границите, се използва за преразпределение на сферите на политическо влияние в Средна и Източна Европа. Авторът подробно проследява изпращаните от българските дипломати в чужбина доклади в София, във връзка с ликвидирането на Чехословакия и провъзгласяването на Словакия за независима държава през март 1939 г.

В глава втора, обхващаща периода март – август 1939 г. са засегнати въпросите за признаването на режима в Братислава, обвързаността на Словакия с Германия, установяването на дипломатически отношения между България и словашката република. Тезата, че с присъединяването на Чехия и Моравия към Германия, обявяването на независимостта на Словакия и окупирането на Подкарпатска Украйна от Унгария се поставя началото на нов етап в развитието на международните отношения, при който Третият райх вече не се бори за преразглеждане на Версайския договор, а за налагане на политическо и военно надмощие, е добре аргументирана. Кочанков се солидаризира с изразеното в специализираната историография мнение, че за цар Борис III най-добрата политическа комбинация е създадения в Мюнхен четворен съюз между Германия, Италия, Англия и Франция, с който е изолиран Съветския съюз. В дисертацията е поставен акцент върху обстоятелството, че България не е нито сред първата, нито сред втората група държави, признали Словакия.

Предмет на глава трета е развитието на военнополитическата обстановка от септември 1939 до септември 1940 г. На базата на богат империчен материал поробно са изяснени участието на Словакия във военната кампания на Третия райх срещу Полша, установяването на дипломатически отношения между СССР и Словакия, признаването на словашката република като суверенна държава от България (19 ноември 1939 г.), отражението на капитулацията на Франция и на съветския ултиматум към Румъния за Бесарабия през юни 1940 г. върху развитието на международните отношения. Специално внимание е отделено на налагането на националсоциализма в Словакия и проявените от страна на български дипломати резерви.

В глава четвърта е открито съществуващото различие между България и Словакия по въпроса за Тристранния пакт. Подчертава се, че Словакия, Румъния и Унгария се присъединяват към Пакта през ноември 1940 г., а България една на 1 март 1941 г. Посочва се, че България изпраща

дипломатически представител в Братислава през август 1940 г., но че той връчва акредитивните си писма едва през януари 1941 г.

Изводите, че Тристранния пакт е използван от Германия и Италия като инструмент за налагане на нов ред в Европа, и че след присъединяването на България към него българо-словашките отношения се задълбочават, са убедително представени. Като израз на българо-словашкото политическо сближение се изтъква демонстрираното от Братислава задоволство по отношение ликвидирането на Югославия и военното завземане на Вардарска Македония и Беломорска Тракия от България.

Предпоследната глава, пета, е посветена на развитието на българо-словашките отношения в условията на хитлеровия „нов ред“. Въз основа на сериозен анализ на изворовия материал са направени следните изводи: 1) Със своя експанзионизъм Унгария обединява Румъния, Словакия и Хърватия, и по този начин се асоциира реанимирането на Малката антанта. 2) За разлика от унгарския интегрален ревизионизъм българският не се покрива дори с идеала за Санстефанска България. Констатациите на автора са верни и в допълнение към казаното за Унгария ще добавя, че след разпадането на Австро-Унгария Румъния получава от територията на довоенна Унгария 37,1 %, а създадената с Трианонския договор след Първата световна война Унгария 28,6 %.

На с. 309 Кочанков обръща внимание на издадена през 1942 г. германска географска карта, на която границите между България и Сърбия, и между България и Гърция не са показани като държавни, а като демаркационни линии между окупационни сили. Този момент от дисертацията е важен, защото днес неоснователно се пренебрегва непризнаването на присъединяването на Вардарска Македония и Беломорска Тракия към България, дори и от Германия.

В глава шеста „България и Словакия февруари 1943 – септември 1944 г.“ добре са отразени прочешките настроения в Словакия, настъпилата

промяна в отношението на словашките дипломати към Третия райх, Италия и „новия ред“, страхът на Словакия да не бъде окупирана от Германия, както Унгария от Германия, и започналото „замразяване“ на българо-словашките отношения. Интерес представлява изнесената на с. 369 информация за речта на Иван Багрянов в Народното събрание на 17 август 1944 г. и отправения във връзка с нея съвет към българското правителство от бившия министър-председател и министър на външните работи Георги Кьосеиванов да не се преговаря с Англия и САЩ, защото те мълчаливо са предоставили държавите, свързани с Германия, на СССР и съдбата им безапелационно ще се реши от Сталин. „С други думи – пише Кьосеиванов до правителството в София – на агнето се препоръчва да влезе в преговори с вълка, за да се споразумее за времето и начина, по който ще бъде изядено.“

Дисертацията е богато документирана. В научна употреба е въведен неизползван досега архивен материал. Тя е с подчертан приносен характер и притежава качества на важен извор. Подходът на автора е Вук-Винаверовски. Това може да се възприеме като комплимент и същевременно като критика. За любителите на философията в историята трудът е уязвим, но за ценителите на коректно поднесените, без излишни внушения факти, той е полезен.

В дисертацията се забелязват разбира се и някои слабости. Например, на с. 63 е пропусната възможността да се открият съществуващите нюанси между цар Борис III и Георги Кьосеиванов към Мюнхенското съглашение. На 16 декември 1938 г. Г. Кьосеиванов казва на френския пълномощен министър в София Рене Ристелюбер, че е достатъчно Коминтерна да намали пропагандата си, и СССР и Германия да се споразумеят, и стигне до четвърта подялба на Полша. За Кьосеиванов постигнатото в Мюнхен съглашение няма бъдеще, докато за царя то е единствената възможност за ефективна защита на Европа от „русия червен Петър“ – Сталин. Допуснати са и технически грешки, напр. на с. 323 цар Борис не умира на

23 август, а на 28 август 1943 г., Виноградов е съветски пълномощен представител в Анкара, а не съветски посланик. Ф. Ф. Расколников, съветски пълномощен представител в София, многократно е поставял пред Молотов, който му е състудент, и Сталин въпроса за привеждане на съветските дипломатически представители в чужбина в съответствие с европейските, но искането му не е удовлетворено. В работата се забелязват и повторения, но някои от тях са неизбежни.

Направените бележки не намаляват значимостта на рецензирания труд. Препоръчвам на Почитаемото научно жури да присъди на доц. д-р Николай Кочанков научната степен „доктор на историческите науки” в научната област 2.Хуманитарни науки; професионално направление 2.2 История и Археология.

06.09.2015 г.

София

Подпис:.....

(проф. дин Л. Спасов)